

Bijlage 2: Stand van zaken Verkiezingsagenda 2030 (maart 2024)

Gezamenlijke agenda van de VNG, de NVVB, de Kiesraad en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Inleiding

Verkiezingen zijn het kernproces van de democratische rechtsstaat. In Nederland is er veel vertrouwen in vrije en eerlijke verkiezingen. Om dit vertrouwen hoog te houden is het van belang dat iedereen die mag stemmen en die dat wil ook zoveel mogelijk zelf kan stemmen. Ook is het belangrijk dat iedereen die dat wil kan controleren hoe de verkiezingsuitslag tot stand komt en of het verkiezingsproces wordt uitgevoerd zoals de wet het voorschrijft. De kwaliteit van het verkiezingsproces is de basis voor het vertrouwen dat veel Nederlanders hebben in de verkiezingsuitslag. Daarom mag geen enkele twijfel ontstaan over hoe goed en betrouwbaar het verkiezingsproces is ingericht. Nu en in de toekomst niet. Om die reden is het nodig om steeds te blijven werken aan het verbeteren van het verkiezingsproces.

Na afloop van de Tweede Kamerverkiezing 2021 hebben het ministerie van BZK, de Kiesraad, de VNG¹ en de NVVB² een verkiezingsagenda opgesteld met voorstellen voor verbetering en vernieuwing van het verkiezingsproces. Sinds de Tweede Kamerverkiezing in 2021 zijn drie verkiezingen geweest voor alle inwoners van Nederland.³ Het ministerie van BZK, de Kiesraad, de VNG en de NVVB hebben daarom de verkiezingsagenda 2030 voorzien van een stand van zaken. Er is in de kolom 'stand van zaken' weergegeven welke stappen op een onderwerp zijn gezet sinds het opstellen van de Verkiezingsagenda 2030. De verkiezingsagenda is een document dat voortdurend in beweging blijft vanwege ontwikkelingen. Daarom zal bij de evaluatie van verkiezingen de stand van zaken van deze verkiezingsagenda in kaart worden gebracht. De verbetering van het verkiezingsproces vindt plaats langs drie hoofdthema's. Dat zijn de robuustheid, toegankelijkheid en uitvoerbaarheid van het verkiezingsproces.

De Verkiezingsagenda 2030 is een overzicht van maatregelen die het ministerie van BZK, de Kiesraad, de VNG en de NVVB in de komende jaren nodig vinden voor de verdere ontwikkeling en vernieuwing van het verkiezingsproces. Voor een deel van deze maatregelen is eerder structurele financiering beschikbaar gekomen.⁴ Voor andere voorstellen is dekking op dit moment nog niet aanwezig. Voor de uitvoering van maatregelen is randvoorwaardelijk dat (structurele) financiering beschikbaar is. Bij de verdere uitwerking en totstandkoming van deze voorstellen zal steeds opnieuw bezien worden of (voldoende) financiering beschikbaar is, waarbij indien nodig over de financiering besloten moet worden door het kabinet.

¹ Vereniging Nederlandse Gemeenten.

² Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken.

³ Gemeenteraadsverkiezingen 2022, provinciale staten- en waterschapsverkiezingen 2023 en de Tweede Kamerverkiezing 2023.

⁴ Kamerstukken II 2021/22, 36120 nr. 1, p. 62.

Het jaartal 2030 benadrukt dat het werk aan deze maatregelen de kabinetsperiode overstijgt. Kiezers verwachten zorgvuldigheid bij verkiezingen. Tegelijkertijd zijn er maar een of twee verkiezingen per jaar om te onderzoeken en experimenteren. Daarom is er voor het invoeren van maatregelen tijd nodig.

De agenda is ingedeeld in de thema's: Robuuste, toegankelijke, en uitvoerbare verkiezingen. Binnen ieder onderwerp zijn de maatregelen op basis van prioriteit geordend. Er is een indicatieve tijdslijn opgenomen. In deze geactualiseerde verkiezingsagenda zijn de onderwerpen in sommige gevallen herschikt en vallen op die manier onder een ander hoofdthema. Een indicatieve tijdslijn geeft aan op welk moment een maatregel resultaat kan opleveren ingeval in financiële dekking kan worden voorzien. Dat betekent dat voor een maatregel die bijvoorbeeld weergegeven staat op 2026, in de jaren voorafgaand al werkzaamheden verricht moeten worden.

Robuuste verkiezingen:

Robuuste verkiezingen zijn van groot belang voor het vertrouwen in de verkiezingsuitslag. Onderdeel hiervan is dat de verkiezingen betrouwbaar, controleerbaar en transparant zijn. Het is noodzakelijk om voortdurend te blijven werken aan de verdere verbetering van procedures in het verkiezingsproces. Daarom wordt iedere verkiezing uitgebreid geëvalueerd door de Kiesraad, de NVVB en de VNG en het ministerie van BZK. De minister van BZK informeert vervolgens de Tweede Kamer over de uitkomsten van deze evaluatie en de voorstellen om het verkiezingsproces verder te verbeteren. Daarbij is het van belang dat de wetgever aandacht besteedt aan de uitvoerbaarheid van termijnen die veelal krap zijn, en rekening houdt met invoeringstermijnen van nieuwe wetgeving richting opvolgende verkiezingen. In de tabel hieronder worden de maatregelen weergegeven:

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van zaken
1	Vernieuwing van uitbrengen en tellen stemmen	a. Experimenten nieuwe stembiljet	<ul style="list-style-type: none"> Op basis van de Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten kan er worden geëxperimenteerd met een nieuw stembiljet. Doelstelling van een nieuw stembiljet is tot een handzamer formaat te komen dat voor de kiezer beter hanteerbaar is en voor stembureauleden beter te tellen. Dit komt ten goede aan een betrouwbaar stem- en telproces. Bovendien is een nieuw stembiljet een noodzakelijke voorwaarde voor het elektronisch kunnen tellen van de stemmen. 	<ul style="list-style-type: none"> Bij de Europese Parlementsverkiezing in 2024 wordt voor het eerst geëxperimenteerd met een nieuw stembiljet. Dit gebeurt in vijf gemeenten. Bij een positieve evaluatie is het streven het nieuwe stembiljet voor het eerst landelijk te gebruiken bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2026.

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van zaken
		b. Wijziging kiesstelsel 'Met een stem meer keus'	<ul style="list-style-type: none"> De regering heeft een voorstel in procedure gebracht om het kiesstelsel zo te wijzigen dat een kiezer zijn stem kan uitbrengen op een partij óf een kandidaat, en waarbij eventuele voorkeurstemmen meer gewicht krijgen. 	<ul style="list-style-type: none"> Het voorstel is naar aanleiding van het advies van de Raad van State aangepast. Op 17 juli 2023 is de Tweede Kamer geïnformeerd dat het wetsvoorstel grondig wordt herzien, en dat het opnieuw in consultatie zal worden gebracht waarna opnieuw advies aan de Raad van State zal worden gevraagd.⁵ Dit voorstel is tot en met 18 maart 2024 voor de tweede keer in consultatie geweest. Het streven is dat dit wetsvoorstel in 2027 in werking treedt.
		c. Voorbereidingen experimenten elektronisch tellen	<ul style="list-style-type: none"> Het nieuwe stembiljet is randvoorwaardelijk voor experimenten met elektronisch tellen. Vorbereidingen worden getroffen om in de komende periode parallel aan de experimenten met het nieuwe stembiljet een test uit te voeren met elektronisch tellen en vervolgens hiermee te experimenteren. 	<ul style="list-style-type: none"> Er wordt gewerkt aan een maatschappelijke kosten-baten analyse omtrent het elektronisch tellen. Deze analyse moet input leveren voor testen met elektronisch tellen en de besluitvorming over een wetsvoorstel dat experimenten met elektronisch tellen mogelijk moet maken.
2	Versterking kwaliteit verkiezingsproces	a. Nieuwe procedure uitslagvaststelling	<ul style="list-style-type: none"> Bij de Tweede Kamer is een wetsvoorstel ingediend voor een nieuwe procedure voor de uitslagvaststelling van verkiezingen (35489). Deze nieuwe procedure moet de transparantie en controleerbaarheid van de verkiezingen bevorderen. Ook bevat de nieuwe procedure maatregelen om telfouten eerder te signaleren en te 	<ul style="list-style-type: none"> Deze wijziging van de Kieswet is op 1 januari 2023 inwerking getreden. Na de Europees Parlementsverkiezing wordt een brede evaluatie van de nieuwe procedure uitslagvaststelling uitgevoerd. De uitkomsten van de evaluatiebijeenkomsten met gemeenten naar aanleiding van de provinciale

⁵ Kamerstukken II 2021/22, 35925-VII nr. 172

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van zaken
			corrigeren, en wordt de rol van het centraal stembureau versterkt.	staten- en waterschapsverkiezingen 2023 en de Tweede Kamerverkiezing 2023 worden daarbij betrokken.
		b. Introductie nieuwe programmatuur vaststelling verkiezingsuitslagen	<ul style="list-style-type: none"> De huidige programmatuur (OSV) dient vervangen te worden om het gebruik van programmatuur bij de uitslagvaststelling toekomstbestendig in te kunnen richten. 	<ul style="list-style-type: none"> De Wet programmatuur verkiezingsuitslagen is door de Tweede - en Eerste Kamer aangenomen. Dit wetsvoorstel zal inwerkingtreden op 1 januari 2025. De initiële ontwikkeling, zoals aanbesteed in 2021, van de nieuwe programmatuur is stopgezet.⁶ De Kiesraad werkt stapsgewijs aan vernieuwing van de OSV-software.
		c. Versterking kwaliteit kandidaatstelling	<ul style="list-style-type: none"> Het centraal stembureau heeft bij de Tweede Kamerverkiezing 2021 geconstateerd dat de kwaliteit van de kandidaatstellingsprocedure versterkt moet worden. Hierbij moet worden gedacht aan digitalisering van processen en aanscherping van de procedure om verzuimen te herstellen. 	<ul style="list-style-type: none"> De Kiesraad heeft op 11 mei 2022 advies uitgebracht over het verbeteren van de kandidaatstellingsprocedure. Het kabinet heeft een hoofdlijnennotitie aan de Tweede Kamer gezonden. Er wordt verder gewerkt aan een wetsvoorstel. Het streven is dat dit wetsvoorstel in 2025 in consultatie wordt gebracht.
		d. Rolverzwarend Kiesraad ter bevordering kwaliteit in verkiezingsproces	<ul style="list-style-type: none"> Ter bevordering van de kwaliteit in het verkiezingsproces wordt de rol van de Kiesraad verzaamd. Hiertoe krijgt de Kiesraad een belangrijke richtinggevende, beoordelende en ondersteunende rol in het verkiezingsproces met bijpassende taken en bevoegdheden. 	<ul style="list-style-type: none"> De Raad van State heeft advies uitgebracht over het voorstel. Naar verwachting wordt het wetsvoorstel in de zomer van 2024 ingediend bij de Tweede Kamer. Het streven is dat het wetsvoorstel op 1 juli 2025 in werking treedt.

⁶ Kamerstukken II 2022/23, 35165 nr. 58

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van zaken
		e. Uniformering publicatie processen-verbaal	<ul style="list-style-type: none"> • Gemeenten zijn verplicht de processen-verbaal te publiceren op hun website en ter inzage te leggen op het gemeentehuis. Dit gebeurt op veel verschillende manieren. • Ter bevordering van de transparantie en controleerbaarheid van verkiezingen wordt de publicatie van processen-verbaal verder geüniformeerd en wordt nader onderzocht hoe deze centraal digitaal openbaar kunnen worden gemaakt. Bij dit onderzoek wordt tevens onderzocht hoe de papieren stroom effectiever kan worden ingericht met inachtneming van de waarborgen van transparantie en controleerbaarheid. 	<ul style="list-style-type: none"> • De Kiesraad heeft in samenwerking met de VNG bij de afgelopen verkiezingen een handreiking voor publicatie processen-verbaal beschikbaar gesteld. • Er wordt nader bekeken of het mogelijk is om alle processen-verbaal op een centraal digitaal platform te publiceren. Dit hangt samen met de nieuw te ontwikkelen software (zie 2b van deze verkiezingsagenda).
		f. Kwaliteitsverbetering processen-verbaal	<ul style="list-style-type: none"> • Processen-verbaal worden ingevuld door stembureauleden, die vanwege het incidentele karakter van verkiezingen niet vaak te maken krijgen met dit proces. • Ter bevordering van de uitvoerbaarheid, kwaliteit en controleerbaarheid worden de modellen voor de processen-verbaal verbeterd en wordt een oefenvoorziening ontwikkeld voor stembureauleden. 	<ul style="list-style-type: none"> • Op 14 juli 2023 is advies aan de Kiesraad gevraagd om samen met gemeenten te komen met een voorstel voor verbetering van de processen-verbaal. • De Kiesraad heeft hierover een eerste advies uitgebracht ter voorbereiding op de Europees Parlementsverkiezing op 6 juni.⁷ • De Kiesraad brengt in het derde kwartaal van 2024 een aanvullend advies uit. • Bij de stembureau-instructie is een oefenvoorziening voor het invullen van het proces-verbaal gerealiseerd.

⁷ <https://www.kiesraad.nl/adviezen-en-publicaties/adviezen/2023/11/09/advies-over-het-vereenvoudigen-van-processen-verbaal-en-corrigenda>.

Toegankelijke verkiezingen

Toegankelijkheid van verkiezingen voor alle kiezers is van wezenlijk belang. Iedere kiesgerechtigde in Nederland moet, met in achtname van de waarborgen voor verkiezingen, zo zelfstandig mogelijk een stem kunnen uitbrengen. Dat doen we onder meer door de toegankelijkheid van het stemlokaal voor kiezers te vergroten en het stemmen voor kiezers in het buitenland te vergemakkelijken. Iedere aanpassing om het verkiezingsproces meer toegankelijk te maken moet steeds worden afgewogen tegen andere waarborgen in het verkiezingsproces, zoals het stemgeheim en de stemvrijheid en tegen de uitvoeringslast. In de tabel hieronder worden de maatregelen weergegeven:

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van zaken
3	Toegankelijkheid	a. Hulp in stemhokje	<ul style="list-style-type: none">• Kiezers kunnen tot nu toe alleen vanwege hun fysieke gesteldheid hulp krijgen in het stemhokje. Mensen met een verstandelijke beperking kunnen geen hulp krijgen.• Dit wordt aangepast. Elke kiezer die daar om vraagt moet hulp kunnen krijgen van een stembureaulid.• Een wet wordt ingediend om te bezien hoe en op welke plekken de hulp het beste vormgegeven kan worden.	<ul style="list-style-type: none">• Eerder is een voorstel voor een experimentenwet in consultatie gebracht.• Om het eerder mogelijk te maken dat aan iedereen hulp bij het stemmen kan krijgen is besloten om een wetsvoorstel tot wijziging van de Kieswet in consultatie te brengen.⁸• Het streven is dat hulp in het stemhokje voor iedere kiezer die dat nodig heeft, mogelijk is bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2026.
		b. Actieplan toegankelijk stemmen	<ul style="list-style-type: none">• Bij elke verkiezing wordt in samenwerking met andere organisaties extra aandacht geschonken aan het op peil houden en het bevorderen van de toegankelijkheid van de verkiezing.	<ul style="list-style-type: none">• De toegankelijkheid van het verkiezingsproces blijft van groot belang.• Dat wordt gestimuleerd via kennisdeling met webinars en attenderingen in nieuwsbrieven.• In de komende periode wordt samen met de verschillende betrokken ketenpartners en belangenorganisaties verder gewerkt aan actiepunten rond

⁸ Kamerstukken II 2023/24, 35165 nr. 72

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van zaken
				toegankelijkheid van het verkiezingsproces. Er wordt nog verder gedacht over de vorm waarin dit beschikbaar komt.
		c. Verbeteringen stemproces kiezers buitenland	<ul style="list-style-type: none"> Een wijziging van de Kieswet waarmee de maatregelen uit het experiment met het stembiljet en elektronisch (vervangend) briefstembewijs voor kiezers in het buitenland structureel worden ingevoerd, is ingediend bij de Tweede Kamer (35670). 	<ul style="list-style-type: none"> Dit wetsvoorstel is aangenomen en inmiddels inwerking getreden. Bij de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing 2021 is het voornemen opgenomen ook het briefstembewijs digitaal beschikbaar te stellen aan kiezers in het buitenland. Het streven is om het wetsvoorstel daarvoor eind 2024 in consultatie te brengen.
		d. Kiescollege kiezers buitenland	<ul style="list-style-type: none"> Bij de Tweede Kamer is een grondwetswijziging aanhangig om kiezers in het buitenland kiesrecht te geven voor een kiescollege dat mede de Eerste Kamer kiest. De grondwetswijziging vergt uitwerking in de Kieswet. Voorzien is dat dit kiescollege in 2023 voor het eerst gekozen kan worden. 	<ul style="list-style-type: none"> Dit wetsvoorstel is aangenomen en inmiddels inwerking getreden. In maart 2023 is voor het eerst de verkiezing van het kiescollege niet-ingezetenen gehouden.
4	Andere vormen van stemmen	a. Vervroegd stemmen	<ul style="list-style-type: none"> Bij de Tweede Kamerverkiezing 2021 was het voor kiezers met een kwetsbare gezondheid mogelijk om de twee dagen vóór de reguliere dag van stemming vervroegd te stemmen in het stemlokaal. Uit de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing 2023 blijkt dat een op de 10 kiezers zegt zeker gebruik te willen maken van vervroegd stemmen. 	<ul style="list-style-type: none"> De leden Sneller en Bushoff hebben een initiatiefvoorstel ingediend om het vervroegd stemmen in de Kieswet te verankeren en bij alle verkiezingen mogelijk te maken. (Kamerstuk 36047) De eerste termijn van de plenaire behandeling in de Tweede Kamer is afgerond. De tweede termijn is nog niet ingepland.

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van zaken
			<ul style="list-style-type: none"> De invoering van vervroegd stemmen in het stemlokaal legt druk op de uitvoerbaarheid van het verkiezingsproces. Daar moet doorlopend aandacht voor blijven. 	
		b. Briefstemmen op aanvraag	<ul style="list-style-type: none"> Bij de Tweede Kamerverkiezing 2021 was het voor kiezers van 70 jaar en ouder mogelijk om per brief te stemmen. Onderzocht is of het - aanvullend op de invoering van vervroegd stemmen - wenselijk is om briefstemmen op aanvraag in te voeren. Het kabinet heeft hierover een discussienota opgesteld. 	<ul style="list-style-type: none"> De regering heeft niet langer het voornemen voor de wettelijke introductie van briefstemmen in Nederland. Dit is kenbaar gemaakt in een memorie van antwoord (Kamerstukken I 2021/22, 35489, C).
		c. Verlaging aantal volmachten	<ul style="list-style-type: none"> Ongeveer 10% van de stemmen wordt in Nederland bij volmacht uitgebracht. De Nederlandse werkwijze met volmachten ontvangt internationaal en nationaal veel kritiek vanwege de risico's omtrent het stemgeheim. 	<ul style="list-style-type: none"> In het initiatiefvoorstel van de leden Sneller en Bushoff inzake vervroegd stemmen, wordt een verlaging van het aantal volmachten naar maximaal 1 voorgesteld. De eerste termijn van de plenaire behandeling in de Tweede Kamer is afgerond. De tweede termijn is nog niet ingepland.

Uitvoerbare verkiezingen

Uitvoerbare verkiezingen dragen bij aan de betrouwbaarheid en het juiste verloop ervan. De evaluatiegesprekken met gemeenten na de provinciale staten- en waterschapsverkiezingen van maart 2023 en Tweede Kamerverkiezing van november 2023 tonen dat de uitvoerbaarheid van de verkiezingen structureel aandacht vergt. Een kleiner stembiljet dat daardoor eenvoudiger is te tellen en makkelijker logistiek te vervoeren en op te slaan draagt daaraan bij. Verder werken we aan betere en deels gedigitaliseerde processen voor de uitvoerbaarheid van de kandidaatstelling voor de Kiesraad, gemeenten en politieke partijen. Goede ondersteuning van gemeenten om de verkiezingen te organiseren is van belang. In dat kader vragen gemeenten aandacht voor de stapeling

van wetwijzigingen zoals nu voorzien in 2026. Het ministerie van BZK, werkt daarom samen met de Kiesraad, de VNG en de NVVB aan een implementatiestrategie richting de gemeenteraadsverkiezingen in 2026. In de tabel hieronder worden de maatregelen weergegeven:

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van Zaken
5	Digitalisering	a. Digitalisering proces voor het afleggen ondersteuningsverklaringen	<ul style="list-style-type: none"> • Het proces voor afleggen van ondersteuningsverklaringen is nog een papieren proces. • Ter bevordering van de kwaliteit en uitvoerbaarheid wordt dit proces bij de gemeenten gedigitaliseerd. • Bij de vormgeving wordt betrokken of digitalisering gevolgen moet hebben voor het aantal af te leggen ondersteuningsverklaringen en de benodigde maatregelen om ronselen tegen te gaan. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dit wordt betrokken bij het wetsvoorstel over de versterking van de kandidaatstellingsprocedure. Zie daarvoor 2c van deze Verkiezingsagenda.
		b. Wettelijke kaders inzet programmatuur ter ondersteuning stembureau (bijvoorbeeld: stembureau-app)	<ul style="list-style-type: none"> • Gemeenten maken gebruik van programmatuur ter ondersteuning van processen in het stembureau. Voor de inzet van deze programmatuur ontbreken kaders. • Bij het opstellen van deze kaders wordt de werking en raadpleging van het register ongeldige stempassen betrokken. 	<ul style="list-style-type: none"> • KPMG heeft advies uitgebracht over deze kaders. • Het advies van KPMG is bij de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing 2023 aan de Tweede Kamer aangeboden. • Dit advies wordt gebruikt als input voor de wettelijke kaders die in 2024 verder worden uitgewerkt.
		c. Onderzoek technologische ontwikkelingen verkiezingsproces	<ul style="list-style-type: none"> • Nieuwe technologieën kunnen mogelijk bijdragen aan verbetering van het verkiezingsproces. Doorlopend is daarom aandacht en onderzoek nodig naar hoe deze ontwikkelingen kunnen bijdragen aan de verbetering van verkiezingen en tegelijkertijd hoe deze ontwikkelingen zich verhouden tot de waarborgen in het verkiezingsproces. 	<ul style="list-style-type: none"> • Er is ambtelijk een onderzoeksagenda technologische ontwikkelingen opgesteld. • Verder wordt doorlopend aandacht gegeven aan de inzet van nieuwe technologieën. Hierbij is onder andere gekeken naar de inzet van elektronisch tellen bij de verkiezingen in Noorwegen

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van Zaken
				en de inzet van elektronische stemapparatuur in Vlaanderen.
6	Ondersteuning gemeenten en communicatie	a. Structurele inbedding communicatie kiezers	<ul style="list-style-type: none"> • De communicatie richting kiezers wordt iedere verkiezing afzonderlijk georganiseerd. Vanwege het terugkerende karakter en bijbehorende aanpak is het wenselijk om de communicatie vanuit zowel Rijk als gemeenten meer structureel in te bedden. • Bij de invoering van wijzigingen in het verkiezingsproces zoals het nieuwe stembiljet moet hier voldoende aandacht voor zijn vanwege de implicaties voor de kiezers. 	<ul style="list-style-type: none"> • Er is de afgelopen verkiezingen gewerkt aan de inbedding hiervan, bijvoorbeeld door het aanbieden van communicatiematerialen vanuit het Rijk aan gemeenten, via de verkiezingentoolkit. Ook is steeds de Elke Stem Telt campagne gebruikt. • Er wordt gewerkt aan inbedding in een bredere democratiecampagne, om ook buiten de verkiezingsperiode aandacht te hebben voor het thema democratie.
		b. Centrale communicatie en ondersteuning gemeenten	<ul style="list-style-type: none"> • Communicatie en ondersteuning aan gemeenten wordt door verschillende actoren afzonderlijk vorm gegeven. • Ter bevordering van de uitvoerbaarheid en overzichtelijkheid van de communicatie wordt gewerkt aan een centrale digitale plek voor deze communicatie en ondersteuning voor gemeenten. • Bij de invoering van nieuwe wetgeving moet aandacht zijn voor heldere communicatie in de ondersteuning van gemeenten. 	<ul style="list-style-type: none"> • De verkiezingentoolkit dient als platform waarop de informatie van BZK en Kiesraad aan gemeenten wordt verzameld en geplaatst. • Er wordt door de Kiesraad en BZK blijvend gewerkt aan uniformering van de communicatie. Bijvoorbeeld door middel van het opnemen van alle informatie in een gezamenlijke nieuwsbrief en het bundelen van factsheets.
		c. Invoeringstermijn nieuwe wet- en regelgeving	<ul style="list-style-type: none"> • Gemeenten hebben afgelopen verkiezing te maken gehad met veel last-minute en fundamentele wijzigingen in het verkiezingsproces. • Met gemeenten wordt een invoeringstermijn afgesproken van minimaal 3 maanden. Als een maatregel wijzigingen vereist in ICT- 	<ul style="list-style-type: none"> • Sinds de vaststelling van de verkiezingsagenda wordt bij de invoering van nieuwe wet- en regelgeving hier zoveel mogelijk rekening mee gehouden.

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van Zaken
			<p>systemen is daarvoor een minimale invoeringstermijn van 6 maanden benodigd.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dit houdt in dat uiterlijk 3 maanden respectievelijk 6 maanden voor de verkiezing helder is wat de nieuwe wet- en regelgeving van de uitvoering vraagt. Zodat gemeenten de tijd hebben om zich goed voor te bereiden op de verkiezing. • In geval invoering niet tijdig haalbaar is, wordt een wijziging niet bij de eerste verkiezing na publicatie van de regelgeving maar bij een daaropvolgende verkiezing geïmplementeerd. • In overleg met VNG, NVVB en de Kiesraad kan van deze termijn worden afgeweken in geval van zwaarwegende redenen of als de voordelen van de wijziging zwaar wegen voor de uitvoerbaarheid van het verkiezingsproces. 	

Op de volgende pagina staat een tijdslijn waarin de verschillende maatregelen uit de verkiezingsagenda zijn gezet.

Tijdlĳn van de verschillende maatregelen

De maatregelen zijn weergegeven in de volgende tijdlĳn (het doel is om de vernieuwing te realiseren bij de genoemde verkiezing):

